

ОЛИЙ ТАЪЛИМДА ТАЪЛИМ СИФАТИНИ ОШИРИШ – ИСЛОҲОТЛАРНИНГ БОШ МАҚСАДИ

Темирова Светлана Владимировна

«Халқаро оммавий ҳуқуқ» кафедраси катта ўқитувчиси

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақолада Олий таълимда таълим сифатини ошириш – ислоҳотларнинг бош мақсади шунингдек ушбу ислоҳотларнинг бугунги кундаги аҳамияти ҳамда Замонавий жамият, педагогик усуллар, илғор технологиялар, анъанавий дарс технологияси, лойиҳалаштирилган таълим, шахснинг ривожланиши, таълим технологияси, таълимга технологик ёндашувлар ҳақида тухталиб утилган.

Калит сўзлар: *замонавий технологиялар, Олий таълим, талаба ёшлар, фан соҳалари, замонавий технологиялар, инновацион таълим, таълим сифати.*

ABSTRACT

This article focuses on improving the quality of education in higher education - the main goal of iclohotlap, as well as the importance of these reforms today, as well as modern society, pedagogical methods, advanced technologies, traditional lesson technology, designed education, personality development, educational technology, and technological approaches to education.

Key words: *modern technology, higher education, student youth, fields of science, modern technology, innovative education, quality of education.*

КИРИШ

XIX-XX асрлар давомида фан ва маданият тараққиёти жиҳатидан Европа минтақаси бошқалардан узил-кесил илгарилаб кетди ва натижада “жаҳон фани”, “умуминсоний кадриятлар” деганда биринчи навбатда Европа маданияти унсурлари тасаввур этила бошланди. Янги даврдаги бу минтақанинг ютуқлари кўп жиҳатдан маданий интеграция жараёнлари билан боғлиқ. Бу даврда Европа халқлари (инглизлар, немислар, французлар ва ҳ.к.) минтақа миқёсидаги ўзаро маданий ахборот алмашинув доирасидан чиқиб, ўзга минтақаларда яралган бойликларни ўзлаштира бошладилар. Шарқшунослик кенг ривож олди. Турли фан соҳалари шарқшуносларнинг ютуқларидан ижодий фойдалана бошладилар. Европаликларнинг Осиё ва Африка мамлакатлари ва халқлари ҳаётини ўрганиши, бир томондан, уларнинг олам ҳақидаги тасаввурларини кенгайтириб, турли минтақа халқларининг бир-бирларини тушуниш, ўзаро эркин мулоқот қилиш имкониятларини оширган бўлса, иккинчи томондан, муайян ғаразли

кучлар учун ўзларига қараганда иқтисодий ва ҳарбий жихатдан заифроқ бўлган юртларни босиб олиш, қарамлик асоратига солишга бўлган интилишлари йўлида хизмат қилди. Мамлакатимизда сўнгги йилларда амалга оширилаётган олий таълим тизими борасидаги ислохотлар олий таълим сифатини оширишга йўналтирилганлиги билан аҳамиятлидир. Бу эса, ўз навбатида, замонавий технологиялар, инновацион таълим ва тарбия жараёнларини тадқиқ этишни тақозо этмоқда. Таълимнинг муайян тури ёки модели таълим тизимини қамраб оладиган жамият элементлари ўртасида ўрнатилган қонуниятлар ва қоидалар таъсири остида шаклланади. Ижтимоий тизимнинг муайян турини тавсифловчи ижтимоий-маданий моделлар (умумий даражадаги қонунийлик) педагогик қонуниятларнинг табиатини белгилаш орқали таълим жараёнида ҳам яққол намоён бўлади. Агарда, жамият элементлари орасидаги боғлиқлик беқарор бўлиб қолса, ёки, тез ўзгариб бораётган бўлса, бунда жамиятнинг табиий қонуниятларини аниқлаш нисбатан қийин кечади.

Натижада, ўқув жараёнининг элементлари ўртасидаги боғлиқлик ҳам беқарор тусга киради, муайян бир таълим турининг парчаланишига олиб келади. Шунингдек, янгича ижтимоий тузилмага монанд педагогик қонуниятларни аниқлаш ва ажратиб олиш жараёни қийин кечади. Оқибатда, мос келувчи таълим жараёнини лойиҳалаштиришнинг тамойил ва қоидаларини аниқлаш имконсиз бўлади. Бу ҳолатда, таълим жараёнининг асосий тамойилларини белгилаш ва таълим жараёнини ташкил этишда педагогика фақатгина билимга таянади. Амалий фаолиятда шахс ўз меҳнатини самарали ташкил этишни хоҳлайди. Бу эса, албатта, инсонни мантиқий фикрлашга мажбур этади. Мантиқий фикрлаш бошқарувнинг олий даражаси ва қуролидир. Тараққиётнинг барча босқичларида, жамиятни, жамоани қобилятли, билимли кишилар бошқаришига эҳтиёж бўлган. Бошқарув назариясининг такомиллашиб бориши натижасида барча соҳани бошқариш усули ва меҳнат методологияси юзага келади. Бошқарув назариясида бошқарув тизими, босқичи, муддати ва жавобгар шахслар кўрсатилади. Бошқарувда назариянинг самараси кўп жихатдан ушбу жараённинг асосланганлигига боғлиқдир. Ўзбекистонда бошқарув тизими хусусан, таълимнинг муассасаларининг менежменти асосий эътибор қаратилаётган муаммолардан биридир.

МУҲОКАМА ВА НАТИЖАЛАР

Биз кўплаб дастурларни қабул қилмоқдамиз, лекин уларни амалга оширадиган, ташаббускор ва ватанпарвар, юқори малакали кадрлар етарлими? Олий ўқув юртларида тайёрланаётган мутахассислар олдимизга қўйилган бундай улкан вазифаларни бажаришга қодирми? Уларга таълим бераётган

Ўқитувчи ва профессорларнинг билим ва малакаси давр талабига жавоб берадими? Минг афсуски, бу саволларга жавоб бериш осон эмас¹. Бу фикр таълим муассасаларининг профессор-ўқитувчилари фаолиятини танқидий баҳолашлари албатта ўринлидир. Мамлакатимизда таҳлил қилиш, тезкор ва тўғри қарор қабул қилиш кўникмаларига эга кадрларга бўлган талабнинг юқорилиги ҳеч кимга сир эмас. Мавжуд вазиятда ҳар бир профессор-ўқитувчи ривожланган мамлакатлар илғор тажрибасини чуқур ўрганган ҳолда таълим-тарбия жараёнига ушбу соҳадаги энг сўнгги ютуқларни татбиқ этиши долзарбдир. Ўзбекистонда олий таълим жараёнида ҳам тизимли равишда шаклланишда ва инновацион таълим жорий этилмоқда. Хусусан, олий таълим тизимида бошқарув тизими замонавий коммуникация технологиялари асосида такомиллашмоқда.

Маълумки, «таълим сифати» тушунчаси 1998 йилда Париж шаҳрида олий таълим ва унинг сифатини янада такомиллаштириш тўғрисида ўтказилган бутун дунё конференциясида ўзининг халқаро номини олган. Ушбу конференцияда 29 та давлат иштирокида таълимнинг сифатини таъминлаш таълим муассасаларининг узоқ вақтга мўлжалланган стратегик вазифаси эканлиги таъкидланганди. Илмий фалсафий адабиётларда таълимга оид сифатнинг моҳиятини очиб берувчи ягона ёндашув йўқ. Олий таълим учун хос бўлган хусусиятлардан келиб чиқиб, файласуфлар ҳам, педагоглар ҳам бошқа фан вакиллари томонидан ягона таърифни келтириш жуда қийин масала ҳисобланади. Чунки унга таъсир этувчи бир қатор объектив ва субъектив омиллар борки, бу ягона таърифни келтиришга халақит беради. Шунингдек, дунёда идеал ҳисобланган таълим тизими мавжуд эмаслигини инобатга олсак, янгича талабларни қўйиши Таълим сифатини доимий равишда янгилашни талаб этади. Янги кашфиёт ва ихтиролар пайдо бўлиши ҳам таълимда ижтимоий ўзгаришларни амалга ошириш эҳтиёжини юзага келтиради.

Таълим сифатини таъминлашнинг омиллари сирасига мутахассислар қуйидагиларни киритишади: а) таълим муассасалари; б) профессор-ўқитувчилар; в) талабалар, битирувчилар; г) ота - оналар; д) истеъмолчилар, кадрлар буюртмачилари. 1998 йилда ЮНЕСКО томонидан ташкил этилган олий таълим муаммоларига бағишланган бутун дунё конференциясида XXI аср учун олий таълимнинг бутун дунё декларацияси қабул қилинди. Декларацияда таълимнинг сифатига алоҳида эътибор қаратилди.

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг Тadbirkorлар ва ишбилармонлар ҳаракати – Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг VIII съездидаги “Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир” мавзусидаги маърузаси. Т.: 20.10.2016 йил.

Олимлар фикрларига мурожаат қиладиган бўлсак, Джим Коллинз шундай таъкидлайди: «Буюк компанияларнинг раҳбарлари қайта ташкил этиш жараёнини ўз жамоасига керакли инсонларни олиш ва кераксиз инсонлардан қутилишдан бошлаган. Шундан сўнг улар қайси томонга сузишни танлаганлар. Асосий ғоя барча нарсаларни кадрлар ҳал қилади, нима деган сўздан ким деган сўз муҳимроқ. Чунки кадрлар – стратегия, бу ташкилий тузилма, бу тактика. Компаниялар бугунги кунда янги сифат босқичига ўтиш учун ўз асосларини яратиши зарур. Менинг фикримча, бу саволнинг фундаментал жавоби кадрлар масаласи ҳисобланади. Бир сўз билан айтадиган бўлсак, «Джим Коллинзнинг ушбу фикрлари бугунги кунда кадрлар тайёрлаш сифати таълим сифатига мувофиқ бўлиши лозим, деган сўз билан мос келади. Бунинг учун таълим муассасаларида инновацион фаолиятни олиб боришга қодир бўлган юқори малакали кадрларни тайёрлаш лозим. Бир сўз билан айтганда, кадрларни пухтароқ тайёрламасдан туриб, уларни қадрига етмасдан туриб бирор-бир соҳада муваффақиятга эришиб бўлмайди.

Олий таълим муассасалари фаолиятида таълим дастурларини баҳолаш таомилларини такомиллаштириш каби вазифалар ечимини топишни юклармоқда. Чунки олий таълим, ўз навбатида, элитар таълим ва мутахассис тайёрлашнинг асосий бўғини бўлиб, жамиятга кириб бориш, ўз ўрнини топиш учун пойдевор вазифасини бажаради.

Шиддатли технологик ва ижтимоий тараққиёт жараёни жамият ўзгаришининг замонавий талабларига тезда мослашиш ҳамда ҳар қандай вазиятларда профессионал ва ижтимоий мақсадларга ечим топа олиш, мустақил билим ва кўникмаларни эгаллаш қобилиятини талаб этмоқда. Бугунги кунда, фақат фикрлаш қобилиятининг ўзи камлик қилади. Таълим тизимини давр талабларига мослаштириш оламшумул муаммога, буни тушуниш эса таълим тизимига давлат, жамият ва фуқаролар муносабатининг асосий белгисига айланди. Ўзбекистонда олий таълимни халқаро тажрибалар асосида ривожланмоқда ва таълим тизимидаги муаммоларни ҳал қилишда муҳим омил бўлиб хизмат қилмоқда.

Ўз навбатида Осиёда нуфузи жиҳатдан юқори бўлган Жанубий Корея таълим тизимининг асосий хусусиятларидан бири корес ва инглиз тилида тенг таълим олиш имкони бўлса, иккинчиси хорижий талабалар учун осиклиги ҳамда махсус стипендиялар тизими мавжудлигидир. Шунингдек, Сингапурда ҳам ўз она тили ва инглиз тилида тенг таълим олиш имконияти Жанубий Кореяга ўхшаш бўлса, лекин мутахассис фанларнинг моҳиятидан келиб чиқиб фақат соҳага алоқадор фанларни чуқур ўрганиш белгиланганлиги Сингапур

таълим тизимининг ўзига хослигидир. Хорижлар талабаларнинг ишлашларига имкон берилмаслиги фақат таълимда банд бўлиши кераклиги қатъий талаблардан бири сифатида сингапурда қабул қилинган. Тайванда ҳам олий таълим тизимининг ўзига хос механизмларидан бири давлат ва хусусий университетларнинг тизими йўлга қўйилганлигининг истиқболларидир. Олий таълим тизими юқори технологиялар шароитида ишлай оладиган мутахассисларни тайёрлашга йўналганлиги асосий хусусиятидир. Гонконг олий таълим тизими Британия тизими асосида ташкил этилади, лекин шарқона бағрикенглик, меҳнатсеварликка асосланади.

Олий таълим тизимида ахбороттехникаси: талабаларга таълим беришни янада самарали фаолиятга айлантириши мумкин. У консултатив функцияларнинг катта қисмини бажаришга қодир. Бу талабаларга ўқув режалари ва дастурлари, бўлажак мутахассислар, ўрганилувчи фанлар, уй вазифалари ҳақидаги сўровларга зудлик билан жавоб олиш имконини беради. Мамлакатимизда олий таълим тизимини сифат босқичига кўтариш борасида сўнгги уч йил ичида бир қанча ҳуқуқий-меъёрий ҳужжатлар қабул қилиниб, амалиётга фаол жорий этиб келинмоқда. Ана шундай муҳим стратегик ҳужжатлардан бирида Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябридаги «Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида»² ги Фармонида белгиланган устувор вазифаларнинг моҳияти ва мазмунига эътибор берсак, унинг мақсадидан келиб чиққан ҳолда муайян вазифаларни изчиллик билан амалга ошириб бориш назарда тутилган.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарорида кўрсатилганидек, олий таълим муассасаларини замонавий ахборот-коммуникация технологиялари воситалари билан таъминлаш, талабалар, ўқитувчи ва ёш тадқиқотчиларнинг жаҳондаги илғор таълим ресурслари, илмий адабиётлар ва маълумотлар базаси бўйича электрон каталогларга кириш имкониятини кенгайтириш бугунги куннинг долзарб масаласига айланиб улгурган³. Ҳақиқатдан, таълим тизимларида менежмент соҳасидаги янгиланишлар, таълимнинг мазмунини, уни ташкил этиш шакллари ва усуллари ўзгартириш, таълим жараёнининг бутунлай янгича технологик таъминотини яратиш йўли

² www.lex.uz.

³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Олий таълим тизимини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида»ги қарори. Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами, Тошкент ш., 2017 йил 20 апрель, ПҚ-2909 сон.

билангина давр талабларига жавоб беришлари ва ривожланишнинг ҳақиқий ресурсига айланишлари мумкин.

Ўз сифати билан айрим мамлакатларнинг ва бутун инсониятнинг ривожланиш даражаси ва сифатини таъминлашга қодир бўлган таълим модели, таълим бошқаруви – узлуксизлик ва тизимлилик, инсонпарварлик ва индивидуаллик талабларини қаноатлантириши лозим. Бу эса ўз ўзидан таълим менежментини фаол ривожлантириш механизмларига эга бўлиш, яъни муҳим хусусият – тизимли ёндашув билан тавсифланиши даркор. Ижтимоий тараққиётнинг ҳозирги босқичида таълим ривожланишнинг асосий ресурсларидан бирига айланса, инновацион омил ривожланишнинг муқаррар элементи ҳисобланади.

Айтиш мумкинки, фармонда белгиланган вазифаларни истикболда амалиётга фаол тадбиқ этиш орқали олий таълим тизими сифатини ошириш билан бир қаторда, дунёда мамлакатимиз нуфузи ва обрўсининг ошишига ҳамда дунёнинг етакчи мамлакатлари тараққиёти даражасига эришиш учун хизмат қилиши шубҳасиздир» Шунингдек, Фармонда назарда тутилган мамлакатимиз аҳолисининг олий таълимнинг қамров даражасини ошириш орқали фалсафанинг асосий қонунларидан бири «миқдор ўзгаришлари билан сифат ўзгариши»⁴ ўтиш орқали сифатли кадрлар тайёрлаш йўлга қўйиш ва кадрлар ўртасида соғлом рақобат муҳитини ривожлантириш, пировард натижада сифатли кадрларга бўлган эҳтиёжни қондириш учун маълум маънода хизмат қилади.

Бунинг учун таълим жараёнига ўқитишнинг замонавий педагогик технологияларини жорий этиш орқали ўқув жараёни самарадорлигини ошириш ҳамда таълим сифатини янада яхшилашга эришиш лозим. Бу хусусда Президент Ш.М.Мирзиёев шундай кўрсатма берган: «Мамлакатимизда илмий ва инновацион фаолиятни ривожлантириш учун, аввало, ёш, иқтидорли кадрлар зарур. Шунинг назарда тутган ҳолда, биз сизларнинг бой билим ва тажрибангизга таянамиз. Шу мақсадда сизларни, илмий йўналишларингиздан келиб чиқиб, республикамиздаги олий ўқув юртлири, ўрта махсус, касб-ҳунар таълими муассасаларига ҳамда ишлаб чиқариш корхоналарига, вазирлик ва идораларга, йирик банкларга бириктиришни лозим топдик

ХУЛОСА ВА ТАКЛИФЛАР.

Бугунги кунда биз педагогика соҳасидаги илғор усул ва технологияларни кенгроқ ва чуқурроқ ўзлаштиришимиз, уларни ўз минтақамизга мос ҳолда

⁴ Фалсафа асослари / Тузувчи Қ.Назаров. – Тошкент: Ўзбекистон, 2005. 2005. – Б. 151.

қайта ишлаб чиқишимиз керак бўлади. Педагогик технология тушунчасига ҳозирги кунда турлича таърифлар берилмоқда. Муҳими шуки, педагогик технология кўзлаган мақсадга кафолатланган натижа сифатида эришишни ифодаловчи жарайондир. Педагогик технология ва таълим технологияси кўпинча синоним сифатида ишлатилади, чунки «таълим» атамасининг замонавий талқини шахсиятни тарбиялашни ҳам ўз ичига олади, унга маълум бир қиёфани беради. Юқоридагиларни умумлаштирган ҳолда шуни таъкидлаш керакки, умумий маънода педагогик жарайонни технологиялаштириш унинг ривожланиш тенденцияси бўлиб, у ўқув жарайони самарадорлигини оширишга қаратилган, талабаларнинг режалаштирилган таълим натижаларига эришишни кафолатлайди.

REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М. Мирзиёевнинг Тadbirkorлар ва ишбилармонлар ҳаракати – Ўзбекистон Либерал-демократик партиясининг VIII съезидаги “Демократик ислохотларни изчил давом эттириш, халқимиз учун тинч ва осойишта, муносиб ҳаёт даражасини яратиш – барқарор тараққиёт кафолатидир” мавсусидаги маърузаси. Т.: 20.10.2016 йил.
2. Saparbaevna, R. R., Allanazarovna, E. R., & Nawbahar, O. (2020). Physiological Ergogenic Medicines: Modern Trends Of Application In The Training Of Athletes. *European Journal of Molecular & Clinical Medicine*, 7(03), 2020.
3. Reymbaeva Roza, Ernazarova Raya, Joldasbaeva Gulchexra, & Allamberganova Laura. (2023). HANDBALL EFFICIENCY IN THE SYSTEM OF PHYSICAL EDUCATION. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(14), 721–725. Retrieved from <https://humoscience.com/index.php/itse/article/view/1774>
4. Roza, R., Talgat, K., Raya, E., & Aynura, P. (2023). THE CONTENT AND FORMS OF SUPPORT FOR PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF STUDENT TEACHERS. *Innovations in Technology and Science Education*, 2(10), 273-279.
5. Saparbaevna, R. R., Erejepovich, K. D., Allanazarovna, E. R., & Sabitovna, P. A. (2022). Organization Of Rational Nutrition of Athletes in Training and Competitive Activities. *Specialusis Ugdyimas*, 2(43), 3566-3568.
6. Saparbaevna, R. R., & Allanazarovna, E. R. (2020). Aspects Of Studying Snakes In The Fauna Of Uzbekistan. *Solid State Technology*, 63(6), 3765-3771.